

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2020-28-117-126>
УДК 37.091.4:37(092)(477)"8/19":373.2.016:087.5

Ватаманюк Галина Петрівна,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри теорії та методик дошкільної освіти

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,

Кам'янець-Подільський, Україна.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4236-107X>,

galinavatamanuk@gmail.com.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ПРОСВІТИТЕЛІВ МИНУЛОГО В КОНТЕКСТІ РОБОТИ З ДИТЯЧОЮ КНИГОЮ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті зроблено короткий екскурс в історію становлення методики художнього читання й розповідання дітям дошкільного віку, названо історичні періоди та імена педагогів-мислителів і вчених, пов'язаних із ними. З'ясовано, що фундаментальними для сучасної методики вважаються педагогічні напрацювання К. Ушинського, С. Русової, І. Огієнка, Є. Фльоріної, які приділяли значну увагу розвитку мовлення дитини, читанню, розповіді й вивченню поетичних творів. Розкрито сутність педагогічних поглядів на проблему таких діячів культурно-просвітницького спрямування, як Б. Грінченко, І. Франко, О. Ольжич, Олена Пчілка. Висвітлено аспекти сучасної методики, які ґрунтуються на трансформації ідей попередників.

З педагогічної спадщини Б. Грінченка в практику дошкільної освіти інтегрували такі: залучення дітей до читання художньої літератури через дитячу пресу; стимулювання літературної творчості; проведення словникової роботи під час ознайомлення з твором; створення домашньої бібліотеки, виготовлення саморобних книг. Ідеї І. Франка, що стосуються казки (визначення поняття, врахування специфіки сприймання змісту залежно від віку дітей), трансформувалися в методику ознайомлення дітей із казкою, а вимоги до мови казки, сюжету та її функцій лягли в основу принципів добору художніх творів для читання й розповідання дітям, якими користується сучасна методика. Положення О. Ольжича визначають джерела читання дітям, методи і прийоми закріплення вражень від прочитаного в різних видах творчої діяльності та цінність емоційно-виразного читання художніх творів дітьми і для дітей. Олені Пчілці належить ідея визначення кола дитячого читання, яке забезпечувало б пізнання різногалузевих наук, моральних вчинків і людських почуттів. Вимоги до сюжету й мови літературних творів, їхнього художнього оформлення стали підґрунтям для виокремлення в сучасній методиці принципів добору літературних творів таких як: висока художня майстерність, цікавий сюжет, доступність дитячому сприйманню, врахування конкретних педагогічних завдань, для вирішення яких добирається художній твір. Міркування щодо ілюстрацій дитячої книги – обов'язкова вимога до її оформлення.

Ключові слова: літературно-педагогічна спадщина; педагогічні ідеї; просвітителі; дитяча література; робота з дитячою книгою; педагог; діти; заклад дошкільної освіти.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. В умовах розбудови української держави, реформування всіх галузей суспільного життя особливого значення набуває процес модернізації змісту та вдосконалення якості освіти, дошкільної й початкової, зокрема як фундаментальних в оволодінні знаннями і вміннями на інших рівнях. Унікальним засобом, невичерпним джерелом їхнього здобуття завжди була і є дитяча книга – першооснова розвитку рідного мовлення, національної свідомості й культури. Про це свідчать численні дослідження науковців, педагогічний досвід практиків, зрештою – саме життя. Відповідно до цього, на кожному з етапів розвитку суспільства формувалося своє ставлення до книги як носія ідей, і бачення того, наскільки важливо прищепити любов до неї зростаючим поколінням, виховати нетлінний інтерес і потребу в ній. Вирішити ці та інші питання покликана методика роботи з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти, яка, будучи складовою дошкільної лінгводидактики, художньо-мовленнєвої діяльності, зокрема, має свою історію становлення та особистостей, які її творили.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз історико-педагогічних джерел із теми дослідження свідчить про те, що методика художнього читання й розповідання дітям дошкільного віку бере свій початок з IX століття. Становлення й розвиток освіти в Україні в цей період тісно пов'язаний з іменами таких українських сподвижників культурно-просвітницького спрямування, як Х. Алчевська, Б. Грінченко, О. Духнович, М. Коцюбинський, І. Огієнко, С. Русова, К. Ушинський та ін. Плекаючи ідею національного виховання, педагоги-мислителі доклали чимало зусиль, щоб українські діти оволодівали елементами грамоти, навчалися й розмовляли рідною мовою, мали змогу користуватися літературою, яка б відповідала їхнім інтересам, віковим можливостям, ідейному спрямуванню суспільства, виконувала освітню і виховну функції, сприяла формуванню всебічно-розвиненої особистості.

У першій половині XX століття з'являються науково-методичні праці Є. Фльоріної, які охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із дитячою книгою й дошкільним періодом дитинства, зокрема, яка книжка потрібна дошкільнику, яку роль відіграє техніка виразного читання в сприйманні літературних творів дітьми, тематика і джерела розповідання літературних творів у дитячому садку, методи роботи з художнім словом, створення «дитячих книжок», як результат дитячої творчості тощо [1, с. 102-104]. У цей же період, проблему літературної освіти дошкільників вивчали і психологи (Л. Виготський, О. Запорожець, Д. Ельконін), які у своїх працях зазначали її помітну роль в особистісному розвитку дитини. Завдання ознайомлення дошкільників із літературою Л. Виготський вбачав у тому, щоби розкрити перед ними світ словесного мистецтва, залучити дитину до постійного спілкування з ним, показати різноманітність жанрів художньої літератури, викликати інтерес, любов і потяг до книги, закласти практичну, сенсорно-емоційну основу повноцінного сприймання й розуміння художньої літератури. О. Запорожець, Д. Ельконін, досліджуючи психологічні особливості сприймання дітьми творів художньої літератури, вказували на такі його властивості, як емоційна активність, здатність до співпереживання з героями, розуміння образної побудови літературного твору [2]; [3]; [4].

У другій половині XX століття проблема роботи з дитячою книгою досліджувалася в контексті художньо-естетичного виховання (Н. Ветлугіна, І. Дзержинська, Н. Карпинська, Н. Сакуліна), яке здійснювалося через виховання здатності естетично сприймати явища довкілля і твори мистецтва та шляхом залучення дітей до діяльності, пов'язаної з різними видами мистецтва – співів, танців, читання

віршів, розповідання казок, ігор-драматизацій, малювання, ліплення. У 50-х роках було введено в дитячих садках обов'язкові організовані заняття з музики, малювання, ліплення, конструювання, художнього читання.

Невичерпною скарбницею педагогічного досвіду й методичних порад щодо ролі дитячої книги й художнього слова в становленні особистості є й літературно-педагогічна спадщина В. Сухомлинського. За його переконанням «шлях до серця дитини йде з двох начебто протилежних сторін: від книжки, від прочитаного слова до усного мовлення, і від живого слова, що вже оселилось у дитячій душі, до книги, читання й письма» [5, с. 166]. «Читання, за словами педагога – це вікно, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе. Воно відкривається перед дитиною лише тоді, коли разом із читанням, одночасно з ним і навіть раніше, ніж уперше розкрита книга, розпочинається кропітка робота над словом, яка має охопити всі сфери активної діяльності, духовне життя дітей – працю, гру, спілкування з природою, музику, творчість [5, с. 165].

Теоретичний аналіз психолого-педагогічних джерел кінця ХХ початку ХХІ ст. з проблем роботи з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти й сім'ї свідчить про інтерес до цього питання зарубіжних (Л. Гурович, Л. Берегова, В. Логінова, О. Талер, С. Чемортан) і вітчизняних науковців (І. Білан, Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, А. Зрожевська, Н. Кирста, О. Лещенко, О. Монке, Т. Постоян, А. Просенюк, Ю. Руденко, Л. Фесенко та ін.), а також про важливість і цінність попереднього досвіду (К. Ушинського, С. Русової, І. Огієнка, В. Сухомлинського) у розробці нових ідей і підходів до сучасної дошкільної практики, адже, як зазначав Гегель – без розуміння минулого, неможливо зрозуміти теперішнє й побачити майбутнє. Завдяки віковому досвіду робота з дитячою книгою набула подальшого розвитку в дошкільній педагогіці і стала невід'ємною складовою освітнього процесу в сучасних закладах дошкільної освіти. Однак, на часі, недостатньо висвітленими в ній залишаються погляди й інших українських сподвижників культурно-просвітницького спрямування минулого, чиї погляди й досі слугують теоретичними підґрунтям для означеного напрямку роботи в умовах закладу дошкільної освіти. За таких умов заявлена тема дослідження є актуальною для освітнього простору дошкілля.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – висвітлити педагогічні погляди Б. Грінченка, І. Франка, О. Ольжича та О. Пчілки на літературну освіту дітей та їхню трансформацію в сучасну методику роботи з дитячою книгою в закладах дошкільної освіти.

Завдання:

- розкрити сутність теоретичних положень Б. Грінченка про вимоги до створення дитячого журналу, співзвучні з вимогами до дитячої книжки;
- описати розвивально-виховні аспекти дитячої казки та вікові особливості її сприйняття в контексті літературно-педагогічної спадщини І. Франка, що лягли в основу принципів добору художніх творів для читання й розповідання дітям;
- виявити квінтесенцію виховних і дидактичних суджень О. Ольжича на літературну освіту дітей, що полягають у визнанні пріоритету національного виховання крізь призму національної культури, окресленні засобів, методів і прийомів закріплення вражень від прочитаного в різних видах творчої діяльності;
- висвітлити основні ідеї педагогічних міркувань Олени Пчілки (О. Драгоманової-Косач) на зміст, спрямування художніх творів для дітей дошкільного віку й оформлення дитячої книжки та вплив означених компонентів на сприймання літературного сюжету й літературну освіченість загалом.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Фундаментальними для становлення й розвитку сучасної методики роботи з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти є погляди й напрацювання вітчизняного вченого й педагога К. Ушинського (1824–1870), який у своїх працях приділяв значну увагу розвитку мовлення дитини, читанню, розповіді й вивченню поетичних творів, а також науковця з дошкільної педагогіки і громадського діяча Є. Фльоріної, якою вперше було створено методику читання й розповідання дітям художніх творів. Велику просвітницьку роботу було проведено й іншими педагогами, письменниками, просвітителями. Серед них – Б. Грінченко, О. Ольжич, Олена Пчілка, І. Франко. Розглянемо їхні погляди на проблеми роботи з дитячою книгою.

Борис Дмитрович Грінченко (1863–1910) – письменник, педагог, мовознавець, драматург, літературний критик, фольклорист, громадський діяч, який прагнув допомогти українцям стати освіченими, піднятися до того рівня життя, яким живуть інші цивілізовані народи. Усі свої дії він спрямовував, насамперед, на освіту дітей. З цією метою обстоював право на заснування народних шкіл і бібліотек, народного театру, сприяв розвитку справжньої української літератури та періодики. «Кожна нова українська книжка, кожен номер української газети, стверджував він, – усе далі й далі посуватиме національну свідомість, усе більше й більше захоплюватиме людей хвилиною національного воскресіння» [6, с. 22]. Як педагог, Б. Грінченко був переконаний, що «навчання тільки читання та письма не дасть бажаних результатів. Важливо те, що саме читає дитина, як впливає на неї прочитане» [7, с. 27]. Теоретичні положення про вимоги до дитячого журналу, які повною мірою стосуються й дитячої книжки, письменник виклав у статті «К вопросу о журнале для детского чтения в земской народной школе». Просвітитель вважав, що зміст ідеального дитячого журналу має відповідати віковим особливостям читачів, включати літературний (фольклор, оригінальні твори, переклади) і науковий (історія, географія, природознавство) матеріали, зображувати реальне життя, висвітлене ідеальним світоглядом автора, або якщо фантастика, – то на серйозну тему. Мова повинна бути цілком зрозумілою для читачів, тому, що найкращий за змістом твір буде найгіршим для дитини, якщо він написаний незрозумілою мовою. Видання для дітей мають бути написані великими друкованими літерами на якісному папері й супроводжуватися ілюстраціями [7, с. 40]. Головний принцип дитячого журналу – «систематизація» видання й розміщення в ньому запланованого матеріалу [7, с. 49]. Для того, щоби забезпечити потребу дітей у книгах і періодиці, яких на той час в Україні майже не було. Б. Грінченко створював власні рукописні збірники для читання на рідній мові. У його творчому доробку було 30 рукописних хрестоматійних книг, куди входили прислів'я, вірші Т. Шевченка, Я. Щоголіва, П. Куліша та власні поетичні твори для дітей. Б. Грінченко був переконаний, що саме змалечку в дитячій душі засівається зерно любові до книжки на всі літа.

Перебуваючи на посаді вчителя Олексіївської школи, Б. Грінченко ініціював видання рукописного журналу «Думка», куди входили сюжети власних оповідань та розгорнутих розповідей його учнів. Пізніше, він створив у Чернігові перше в східній Україні видавництво, яке видавало недорогі книги для читання. До цих видань входили – художні та фольклорні твори, науково-популярні книги, твори ужиткового та розважального характеру, завдяки яким читачі звикали до української книги, вчилися вчитися, ставали освіченішими. Для своєї доньки Насті, Б. Грінченко видавав два рукописні журнали – «Квітка. Настина читанка», призначений для віку до 8 років та «Проліски». Настин часопис», призначений для дев'ятирічного віку. У «Проліску» батько-редактор і видавець одночасно рецензував Настину газету «Зірка» та її твори в ній. Співпрацюючи з журналом «Дзвінок» (Львів, 1890 р.) Б. Грінченко опублікував там чимало художніх творів для дітей (казки, оповідання, художні мініатюри, байки) та

науково-популярні розповіді доступні дитячому сприйняттю. Зважаючи на перевагу образного мислення дошкільника, складні наукові поняття він пояснює зрозумілою дитині мовою, використовуючи аналогії, порівняння, життєвий досвід, відомі факти. У часописі «Дзвінок» друкувалися також біографії письменників, композиторів, художників. Згодом журнал почали видавати з «Додатком для малих читачів». Після смерті Б. Грінченка в 1912 році дружина Марія Загірня доповнила незавершену автором читанку (прообраз сучасних дитячих енциклопедій) під назвою «Рідне слово» і видала її. Зібрані й видані книги подружжям Грінченків стали основою для створення першої публічної бібліотеки України імені В. Вернадського. Таки чином, літературно-педагогічна діяльність Б. Грінченка хоч і була спрямована на шкільний вік, та окремі її аспекти інтегрували і в практику дошкільної освіти. Це – залучення дітей до читання (слухання) художньої літератури через дитячу пресу, стимулювання дитячої літературної творчості, проведення словникової роботи під час ознайомлення з художнім твором, приклад родинного виховання для сучасних батьків, які також можуть створювати для власної дитини подібні «книжки» різного змісту й оформлення, спонукати її до створення домашньої бібліотеки, формувати читацькі інтереси. Сформульовані Б. Грінченком вимоги до дитячого журналу цілком відповідають вимогам і до дитячої книжки.

Важливу епоху в історії української педагогіки та літературознавчої пропедевтики дошкільників і школярів становлять літературно-педагогічні погляди І. Франка (1856–1916), які вивчали мовознавці, літератори, педагоги – В. Гуменна, О. Гончар, Ю. Бондаренко, Я. Закревська, М. Коцюбинський, Г. Сабат, Н. Тихолоз та ін. Результати досліджень свідчать, що Іван Франко – науковець, письменник, перекладач, літературний критик, упродовж усього свого життя велику увагу приділяв літературно-естетичному вихованню дітей, пов'язуючи його з розширенням кола пізнання дитини і виробленням у неї гуманістичних принципів та ідеалів. Тому й літературно-педагогічна спадщина проникнута «дитячою темою» й умовно поділяється на дві групи текстів: наукових розвідок і публіцистичних статей, художньо-критичних творів, присвячених проблемі виховання засобами мистецтва та проблемам дитячого читання (результати теоретичного осмислення проблеми); а також група літературних творів, написаних спеціально для дітей і юнаків, чи адаптованих до дитячого сприймання як практичне втілення теорії.

Особливо великого значення письменник надавав казці – як засобу виховання й розвитку дітей віком 6–12 років. «Казки заставляють їх сміятися й думати, розбуджують їх цікавість та увагу до явищ природи, але не розбуркують молоді фантазії дивоглядними образами клятих замків, царів, розбійників, драконів тощо» [8, с. 612]. Діти до п'яти років, писав І. Франко, зазвичай краще сприймають літературні твори про взаємини людей і тварин, які найкраще передають життєвий досвід. Після семи років вони обожають казки про богатирів, їхню силу, мужність, відвагу, що збагачує дитину духовно й морально. У віці дванадцяти років багато дітей люблять казки-страшилки. Читаючи їх, дитина звільняється від стану тривожності, реальних страхів [9, с. 277].

Своїми художньо-поетичними творами І. Франко показував, якою має бути мова навчання дітей (лаконічна, без зайвої багатослівності й риторики), з якими чеснотами потрібно знайомити їх (справедливість, щирість, доброзичливість, чесність), радив ретельно добирати твори для дитячого читання, брати з них ті, які спрямовані на формування кращих моральних рис, любові до праці, любові до людей, а також ті, які розвивають мислення читачів. У своїх працях письменник не заперечував важливості виховної ролі дитячої книги, однак зауважував, що виховна функція не має бути самоціллю. Книга, на його думку, має забезпечувати реалізацію комплексу комунікативно-регулятивних функцій (пізнавальна, розвивальна, естетична) і впливати

з конкретного змісту та ситуацій, описаних у творі; вона повинна сприйматися й усвідомлюватися читачем самостійно – через аргументованість, переконливість оцінок, через етичні та моральні моделі стосунків між героями, їхні вчинки. Він багато писав про цікавість та яскравість викладу змісту літературного твору, як необхідні естетичні вимоги до нього. Бо нецікаву дитячу книжку діти не читатимуть. Цікавість книги – не самоціль автора, а наслідок уваги до психології дитини. Звертав увагу І. Франко й на неприпустимість у дитячому творі ознак так званої «псевдо дитячої» мови (слова зі зменшувальними суфіксами, імітація звуків та звуконаслідувань, сюсюкання), а також сентиментальних (чуттєвих) прикрашань. Він вважав, що немає тем і сюжетів, неприйнятних для дітей, немає спеціальної «дитинячої» манери розмови з маленькими читачами, тому й гостро висміював видання, що демонстрували недовірливе ставлення до дитячого розуму і світосприймання й були здатні притлумити в дитині «здоровий смак». У творах для дітей повинні відображатися живі проблеми без спрощення реальності й ідеалів [1, с. 97].

Усі вищезазначені вимоги І. Франка до дитячої літератури лягли в основу принципів добору художніх творів для читання й розповідання дітям, якими користується сучасна методика роботи з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти. Ознайомлення дошкільників із літературними творами І. Франка передбачено освітніми чинними програмами, як взірці української літературної класики (віршовані, прозові, оригінальні авторські казки та оповідання).

У центрі педагогічної спадщини українського науковця Олега Ольжича (1907–1944) (публіцистичні статті «Українське дошкілля», «Дошкілля») лежить ідея про національне виховання, змістом якого має стати українська народна культура. З поміж засобів національного виховання вчений-практик радить використовувати народні іграшки, «цяцьки», твори українського фольклору (насамперед байки, казки та пісні), п'єси українських письменників, які б діти могли інсценізувати, українські народні хоровадні ігри й танці, «руханки» та «гуртові вправи» в супроводі народних мотивів, дитячий театр і вертеп, закріплювати враження від прочитаного або прослуханого в образотворчій діяльності (малювання, ліплення дійових осіб із байок, казок, пісень, легенд, оповідань). Для розвитку рідного мовлення О. Ольжич рекомендує використовувати «слово, слухане й читане – приказки, байки, казок, перекази та авторські вірші, оповідання, казки, які формували б «поправну та чисту мову дитини». Водночас, зазначав О. Ольжич, дітей потрібно знайомити з кращими зразками класиків зарубіжної літератури, якщо вони перекладені вишуканою українською мовою» [10, с. 133]. Положення О. Ольжича лягли в основу принципів добору джерел для читання й розповідання дітям, методів і прийомів закріплення вражень від прочитаного в різних видах творчої діяльності, емоційно-виразного читання художніх творів дітьми і для дітей.

Вагомий вклад у науку про літературну освіченість дітей дошкільного віку внесла Ольга Петрівна Драгоманова-Косач (1849–1930), більше відома під псевдонімом Олена Пчілка, яка важливого значення надавала змісту і спрямуванню літературних творів для дітей. Письменниця вважала, що книга повинна давати дітям матеріал для пізнання дійсності, розвивати їхню увагу, позитивні риси характеру і водночас відповідати їхнім запитам та інтересам. У коло дитячого читання мають входити як твори вітчизняних авторів, так і тих, чиї імена є окрасою світової літератури. Акцентуючи увагу на загальнолюдських гуманістичних цінностях, художня література для дітей має виховувати національно свідому людину, яка шанує історію, традиції, звичаї народу і відчуває відповідальність за його долю. Творчість самої Олени Пчілки для дітей відповідала всім цим вимогам.

У 1908 році, для реалізації власне висунутих вимог до літературної освіти дітей, Олена Пчілка заснує в Києві український дитячий журнал «Молода Україна», у якому

друкуються високохудожні твори освітньо-виховного спрямування вітчизняних (Лесі Українки, Б. Грінченка, М. Старицького, С. Черкасенка, Х. Алчевської, Л. Старицької-Черняхівської, Т. Шевченка, О. Олеса, О. Романової та ін.) та закордонних авторів (Ч. Дікенса, Р. Кіплінга, В. Гауфа, В. Гюго, Г. Андерсена, О. Пушкіна, Л. Толстого, М. Гоголя, І. Тургенева, М. Лермонтова). Переважну більшість останніх переклала українською мовою сама письменниця, і кожен із них несе в собі пізнавальне й виховне значення, бо призначений, за її словами, «для втіхи і для науки». Прагнучи, щоби діти відчули красу рідної мови і глибину мудрості літературних творів, Олена Пчілка збирала фольклорні твори – казки, дитячі пісні, ігри та забавки, приповідки, жартівливі вірші, коліскові пісні, шаради, загадки, прислів'я, приказки, швидкомовки-спотиканки, сміховинки, щедрівки та колядки, різдвяні привітання, великодні жарти й публікувала їх у журналі. Зміст кожного такого твору ніс заряд морального виховання. Зокрема, про казку вона писала: «Візьми дитину з найінтелігентнішої сім'ї – і та хоче казки!.. Казкою так само можна провадити ідею добра, як і реальною мовою, тільки, що при тім, казка має більше рельєфних образів і глибше врізується в думку» [11]. Завдяки казкам та приповідкам на все життя у свідомості дитини закарбовується розуміння добра, справедливості, краси, співчуття та жалю, водночас виховується неприйняття зла, нетерпимості, жорстокості, підступності. Чимало різноманітних за жанрами творів належать перу Олені Пчілки.

Як досвідчений педагог Олена Пчілка вважала, що в коло дитячого читання повинні входити твори, що несуть наукові відомості про природу й навколишній світ, тому і друкувала у своєму журналі цікаві матеріали про землю та зміни на її поверхні, про море, вулкани, життя тварин та тропічні рослини, про пригоди дослідників тощо. Завдяки такому широкому інформативному спектру пропонованого матеріалу формувалися пізнавальні інтереси дітей, розвивалися інтелектуальні здібності. Олена Пчілка не визнавала книжок такого змісту, який орієнтував лише на пасивне сприйняття дійсності. Дитяча книжка, на її думку, повинна вчити мислити, стимулювати самостійні висновки, формувати світогляд, естетичні смаки, моральні переконання молодого покоління.

Велику увагу Олена Пчілка приділяла й ілюстраціям, які, на її думку, мали бути органічно пов'язані з текстом, відповідати рівню сприйняття, що допомагатиме дітям розуміти текст, збуджуватиме уяву, виховуватиме естетичні смаки. Найкращим подарунком для дитини Олена Пчілка завжди вважала цікаві й корисні книги, а тому часто дарувала їх як своїм, так і дітям друзів, знайомих. Книги для подарунка мали мати педагогічну мету, наприклад: викликати серед дітей дискусію з якогось питання, спонукати їх мислити, аналізувати, порівнювати, шукати істину.

Короткий аналіз інтелектуально-творчої спадщини Олені Пчілки свідчить про вагомий внесок у сучасну методику роботи з дитячою книгою, адже їй належить ідея визначення джерел і кола дитячого читання (твори вітчизняних і закордонних класиків, фольклор), різноманітності тематики творів, яка забезпечувала б пізнання різногалузевих наук, моральних вчинків і людських стосунків та почуттів (почуття гумору). Ідеї О. Пчілки щодо мови викладу художніх творів, ілюстративного оформлення, цікавості для дітей сюжету літературного твору і відповідності сприйняттю дитини стали підґрунтям для виокремлення в сучасній методиці таких принципів добору художніх творів для читання дітям, як: висока художня майстерність твору (образність, жвавість, відповідність літературним нормам): цікавий сюжет, доступність художнього твору дитині, врахування конкретних педагогічних завдань, для вирішення яких добирається художній твір. Ідея про книгу-подарунок – добра порада сучасним батькам, а міркування щодо ілюстрацій дитячої книги – обов'язкова вимога до оформлення книги для дитини XXI століття.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Аналіз історико-педагогічних, літературознавчих і психологічних досліджень засвідчив глибокий інтерес просвітителів минулого до освіти зростаючих поколінь. У педагогічних поглядах Б. Грінченка, О. Ольжича, О. Пчілки, І. Франка дитячу книгу й дитячий журнал (матеріальні носії літературної інформації) розглянуто як основне джерело пізнання світу дитиною, висвітлено ідеї щодо спрямованості їхнього змісту, врахування вікових особливостей сприйняття, важливості словникової роботи під час ознайомлення з літературним твором; сформовано вимоги до визначення кола дитячого читання, мовного викладу та художнього оформлення дитячої книги; запропоновано ідеї залучення батьків до роботи з книгою для прищеплення любові до неї змалку, вихованні потреби в ній і бережливого ставлення, формування вмінь користуватися нею, – це: спільна художня й літературна творчість дітей і батьків, виготовлення саморобних книг, читання й розповідання художніх творів у домашніх умовах, створення домашньої бібліотеки). Особливу роль відведено народно-поетичним творам як основному засобу виховання моральних цінностей та національної свідомості. Усе це є доказом того, що кожна наука має свою історію і джерела становлення, кожен новий виток її розвитку не відбувається без врахування попередньо набутого досвіду, який майже у всіх випадках визначає її розвивальний поступ і зміст роботи з різними віковими категоріями здобувачів освіти.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні ідей закордонної педагогічної думки щодо змісту і вдосконалення роботи з дитячою книгою та їхньої трансформації в практику вітчизняних закладів дошкільної освіти.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLITERATED)

1. Ватаманюк, Г. П., 2018. *Робота з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти: теорія і практика* : навчально-методичний посібник. Київ: КНТ, 480 с.
2. Выготский, Л. С., 1997. *Психология искусства*. Москва: Лабиринт, 416 с.
3. *Вопросы психологии художественного восприятия в трудах А. В. Запорожца*. Доступно: <<http://www.psychiatry.ru/stat/136>> [Дата звернення 24 Квітня 2020].
4. Эльконин, Д. Б., 2007. *Детская психология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений*. 4-е изд. Москва: Академия, 384 с.
5. Сухомлинский, В. О., 1987. *Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну*. 2-е изд. Киев: Рад. школа, 544 с.
6. Грінченко, Б. Д., 1906. *Народні вчителі і українська школа*. Київ, 50 с.
7. Грінченко, Б. Д., 1895. «К вопросу о журнале для детского чтения в земской народной школе». *Земский сборник Черниговской губернии*, № 4–5, с. 27–50.
8. Франко І. Я., 2005. Коли ще звірі говорили В: А. М. Богуш. *Дошкільна лінгводидактика : хрестоматія* : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, Київ: Слово, С. 612–613.
9. *Історія української літератури XIX століття* : у 2 кн., 2006. Кн. 2, Київ: Либідь, 712 с.
10. Ольжич, О., 1994. Українське дошкілля. *Незнаному воякові*. Київ: Фондація ім. О. Ольжича, с. 132–135.
11. Новаківська, Л. В., «Молода Україна Олени Пчілки» та її погляди на проблеми дитячого читання. Доступно: <<http://litmisto.org.ua/?p=25603>> [Дата звернення 30 Квітня 2020].

TRANSFORMATION OF PEDAGOGICAL IDEAS OF EDUCATORS OF THE PAST IN THE CONTEXT OF WORK WITH CHILDREN'S BOOK IN PRESCHOOL INSTITUTIONS

Halyna Vatamaniuk,
candidate of Pedagogic Sciences,
Senior Lecturer of Department of Theory
and Methods of teaching in Pre-school,
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University
(Kamianets-Podilskyi, Ukraine),
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4236-107X>,
galinavatamanuk@gmail.com

Abstract. In the article, a brief excursus into the history of forming the methods of artistic reading and telling to preschool children is accomplished, the historical periods and names of educators, thinkers and scientists associated therewith are presented. It was established the pedagogical achievements of K. Ushinsky, S. Rusova, I. Ohienko and E. Florina who paid much attention to the development of the child's speech, reading, stories and the study of poetry are considered fundamental to the modern methodology. The essence of pedagogical views on the problem of such cultural and educational figures as B. Grinchenko, I. Franko, O. Olzhich, Olena Pchilka is revealed. The aspects of modern methods based on the transformation of the ideas of predecessors are highlighted.

The following aspects of B. Grinchenko's heritage were introduced into preschool education: involving children to read fiction through the children's press; stimulation of literary creativity; conducting vocabulary work while familiarizing with a literary work; creating a home library and making home-made books. I. Franko's ideas relating to a fairy tale (definition of a concept and consideration of the peculiarities of children's perception of content due to the age of children) were transformed into a methodology of familiarizing children with fairy tales, and the requirements to the language of fairy tales, the plot and functions formed the basis for the selection of literary works for reading and telling to children, which are used by modern methodology. The provisions drafted by O. Olzhich determine the sources of reading for children, methods and techniques of consolidating the impressions of what was read in various types of creative activities as well as the value of emotionally expressive reading of literary works by children and for children. The idea of determining the scope of children's reading belongs to Olena Pchilka. This would provide knowledge in diverse spheres of science, moral acts and human feelings. In the modern methodology, the requirements to the plot and language of literary works, their design became the basis for defining the principles of selecting artistic works, notably high artistic skill, an interesting plot, accessibility to children's perception and consideration of specific pedagogical tasks to be solved by a literary work.

Keywords: pedagogical ideas; educators; children's literature; work with a children's book; teacher; children; institution of preschool education.

REFERENCES (TRANSLITERATED)

1. Vatamaniuk, H. P., 2018. *Robota z dytiachoiu knyhoiu v zakladi doshkilnoi osvity: teoriia i praktyka: navchalno-metodychnyi posibnyk*. Kyiv: KNT, 480 s.
2. Vygotskij, L. S., 1997. *Psihologija iskusstva*. Moskva: Labirint, 416 s.

3. *Voprosy psihologii hudozhestvennogo vosprijatija v trudah A. V. Zaporozhca*. Dostupno: <<http://www.psychiatry.ru/stat/136>> [Data zvernennja 24 Kvitnja 2020].
4. Jel'konin, D.B., 2007. *Detskaja psihologija: uceb. posobie dlja stud. vyssh. uceb. zavedenij*. 4-e izd, Moskva: Akademija, 384 s.
5. Suhomlinskij, V. O., 1987. *Serdce otdaju detjam. Rozhdenie grazhdanina. Pis'ma k synu*, Kiev : Rad. shkola, 544 s.
6. Hrinchenko, B. D., 1906. *Narodni vchyteli i vkrainska shkola*, Kyiv, 50 s.
7. Hrinchenko, B., 1895. «*K voprosu o zhurnale dlja detskogo chtenija v zemskoj narodnoj shkole*». *Zemskij sbornik Chernigovskoj gubernii*, № 4–5, s. 27–50.
8. Franko, I. Ya., 2005. *Koly shche zviru hovoryly*. In: A. M. Bohush, 2005. *Doshkilna lnhvodydaktyka : khrestomatiia : navchalnyi posibnyk dlja studentiv vyshchychk pedahohichnykh navchalnykh zakladiv*, Kyiv: Slovo, s. 612–613.
9. *Istoriia ukrainskoi literatury XIX stolittia : u 2 kn.*, 2006. Kn. 2 Kyiv: Lybid, 712 s.
10. Olzhych, O., 1994. *Ukrainske doshkillia. Neznanomu voiakovi*, Kyiv: Fundatsiia im. O. Olzhycha, s. 132–135.
11. Novakivska, L. V., «*Moloda Ukraina Oleny Pchilky*» ta yii pohliady na problemy dytiachoho chytannia, Dostupno: <<http://litmisto.org.ua/?p=25603>> [Data zvernennia 30 Kvitnia 2020].

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2020-28-126-135>

УДК 373.2.015.31:17

Зімакова Лілія Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри дошкільної освіти

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка,

Полтава, Україна.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8066-5181>

lilyazimakova1976@gmail.com

Манжелій Наталія Михайлівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри дошкільної освіти

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка,

Полтава, Україна.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1030-764X>

manzheliinata@gmail.com

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ОРГАНІЗОВАНІЙ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розглянуто важливу проблему сучасної дошкільної освіти – формування моральних якостей у дітей дошкільного віку. У цей віковий період закладаються підвалини низки моральних якостей особистості: гуманність, доброта, чесність, працелюбність, повага до батьків, чуйність, милосердя, дисциплінованість, скромність, порядність, справедливість. Авторами наголошено, що саме в спілкуванні з дорослими дитина здобуває досвід моральної поведінки. З цією метою заклади дошкільної освіти мають активно організовувати комунікативно-мовленнєву діяльність дітей дошкільного віку на засадах моральних цінностей. З огляду на це авторами виокремлено сутність